

Förekomsten av jakt och fisketurism i fjällsamebyarna

FjällMistrarapport
Rapport nr: 4
ISSN 1652-3822
september 2004, Umeå, Sweden

Författare:
Camilla Sandström, Inst. för
statsvetenskap, Umeå universitet

Innehåll

1. Inledning	4
2. Metod	5
3. Förvaltning av gemsama resurser	6
4. Jakt och fiske inom renskötseområdet	8
5. Förekomsten av jakt- och fiskeföreningar i fjällsamebyarna	9
6. Jakt- och fisketurism i enskilda samebymedlemmars regi	11
7. Möjligheter och hinder vid etablerandet av jakt- och fisketurism i fjällen .	13
8. Sammanfattande slutsatser	15
Telefonintervjuer	16
Referenslista	17
Bilaga 1. Intervjumanual	18

Inledning

1

Ett syfte inom ramen för det fokusområde inom FjällMistra som behandlar "Strategier för nyttjandet av vilt och fisk i fjäll- len" är att identifiera konsekvenser för olika användare samt risker för överexploatering under olika former av nationell eller lokal förvaltning. En förvaltningsform som ska analyseras inom fokusområdet är samisk förvaltning av vilt och fisk och då särskilt jakten och fisket som ett komplement till renskötseln. Den kompletterande verksamhet det rör sig om är såväl jakt och fiske för husbehov som jakt och fisketurism.¹ När det gäller husbehovsjakt och fiske som komplement till olika näringar finns vedertagna metoder för att beräkna dess effekter. Bristen på kunskap om jakt- och fisketurism i samebyarna² gör det däremot svårt att bedöma såväl turismens omfattning som dess förutsättningar att komplettera renskötseln, samt vilka eventuella konsekvenser den har vad gäller till exempel överexploatering. Kunskapsluckorna gör det också svårt att bedöma i vilken utsträckning de fall som ska utses för djupare analys inom FjällMistra är representativa för den verksamhet som bedrivs i nuläget eller om de utgör någon form av undantag.

För att kunna bedöma i vilken omfattning det bedrivs någon form av jakt- och fisketurism i samebyarna och för att kunna

välja lämpliga fall att studera är det därför nödvändigt att kartlägga den här formen av turism i samebyarna. Vid en första översiktlig genomgång av jakt- och fisketurism inom samebyarna med fokus på fasta anläggningar och företag som säljer jakt- och fiskepaket visar det sig att det endast rör sig om ett fåtal anläggningar eller företag. I syfte att kunna fånga så mycket som möjligt av den verksamhet som bedrivs inom samebyarna används därför en vidare definition av begreppet jakt- och fisketurism. I den här kartläggningen studeras således inte enbart fasta anläggningar, eller paketresor utan även fall där man tillhandahåller logi, mat, guidning, eller till exempel uthyrning av båtar eller en kombination av dessa.

Syftet med den här studien är således att kartlägga förekomsten av jakt- och fisketurism i fjällsamebyarna i Sverige. Undersökningen bildar underlag till valet av fall för vidare studier av strategier för vilt och fisk i fjällen inom ramen för FjällMistra, men bidrar även med kunskap om upplevda hinder och möjligheter för etableringen av jakt- och fisketurism i samebyarna.

Fotnoter

- ¹ The Mountain Mistra Programme, Plan for Phase 2, Possibilities and limitations in the mountain region
- ² En sameby kan liknas vid en ekonomisk förening för enskilda rennäringsutövare vilka bedriver renskötsel inom samebyns betesområde. En sameby är emellertid också ett geografiskt område som ofta ligger i anslutning till en älvdal. Det sträcker sig således från väst till öst och är indelat i olika områden som brukas växelvis beroende på säsong. För mer information se till exempel <http://www.sapmi.se/ssr/samebyn.html>

Metod

2

Av Sveriges 51 samebyar utgör 33 stycken så kallade fjällsamebyar. Utmärkande för fjällsamebyarna är att de har sina åretruntmarker i fjällen. Eftersom det övergripande syftet med FjällMistra är att utveckla vetenskapligt baserade strategier för nyttjandet av naturresurser i fjällregionen är det förekomsten av jakt- och fisketurism i fjällsamebyarna som kartlagts. Skogssamebyarna och koncessionsbyarna har således utelämnats i den här studien.

Kartläggningen som genomfördes parallellt med en studie av samråden mellan skogsbruket och renskötseln genomförde mellan den 11/11-03 till den 28/1-04. Samebyarnas ordförande kontaktades först via ett brev där syftet med undersökningen beskrevs.¹ I ett andra steg kontaktades de per telefon med förfrågan och eventuell inbokning av telefonintervju. Samtliga accepterade att besvara frågorna.

Intervjuundersökningen kan karaktäriseras som delvis strukturerad. Till stöd för telefonintervjuerna har en frågemanual, som presenteras i bilaga 1, använts. Beroende på respondentens svar har kartläggningen kompletterats med ett antal följdfrågor. Intervjuerna nedtecknades i samband med intervju-tillfället och renskrevs i direkt anslutning till intervjun.

Eftersom syftet är att kartlägga förekomsten av jakt- och

fisketurism i fjällsamebyarna är studien till stora delar kvantitativ. Studien innehåller emellertid också vissa kvalitativa inslag. För att ge läsaren möjlighet att följa och granska den kvalitativa analysen illustreras texten med referat från intervjuerna. Att kartläggningen genomfördes parallellt med en annan undersökning där respondenterna utlovats anonymitet innebär att svaren också i den här studien har anonymiserats. Undantag gäller offentliga uppgifter som om samebyn i fråga till exempel har en jakt- och fiskeförening eller om det inom samebyns område finns etablerade företag.

Det kan vara på sin plats att påpeka att den här studien enbart berör förekomsten av jakt- och fisketurism samt upplevda hinder och möjligheter för eventuell etablering av jakt- och fisketurism. I studien berörs således inte om det är ekologiskt hållbart eller ekonomiskt lönsamt att etablera jakt- och fisketurism i fjällen om inte respondenterna själva berör det.

Förvaltningen av jakten och fisket i samebyarna analyseras primärt mot bakgrund av teorier rörande förvaltningen av gemensamma resurser.

Fotnoter

¹ I ett fall intervjuades samebyns vice ordförande då den ordinarie ordförande befann sig till fjälls och det var okänt när han skulle återvända.

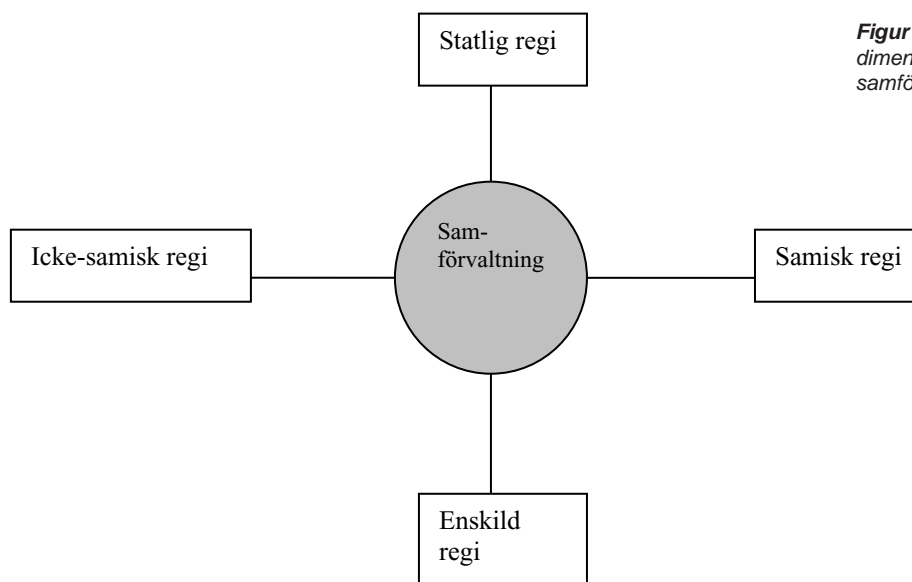
Förvaltning av gemensamma resurser

3

En så kallad common pool resource, eller på svenska en gemensam resurs utmärks dels av att det är svårt att utestänga någon från att bruka resursen, dels att den är ändlig. Risken för ett överuttag av resursen är därför överhängande. En ofta förespråkad lösning för att undvika ett överutnyttjande är samförvaltning. Samförvaltning innebär att någon form av partnerskap mellan ex. statliga, regionala, kommunala och lokala resursanvändare samt föreningar etc. etableras i syfte att förvalta ett område eller en resurs (Berkes, 1989, Ostrom 1990, Berkes 1991, Pinkerton 1989, Rådelius 2002).

Eftersom många olika aktörer gör anspråk på att förvalta mark och vatten i fjällen ställer vi oss frågan om samförvaltning utgör en metod som kan bidra till en hållbar utveckling av resurserna i fjällen? Det finns en variation av olika samförvaltningslösningar där lokala och statliga förvaltningssystem integreras med varandra. Graden av integration kan variera, men i sin mest optimala form innebär samförvaltning att makten och inflytandet delas lika mellan parterna (Arnstein, 1969, Berkes, 1994, Campell, 1996, De Paoli, 1999). Eftersom ett syfte inom ramen för fokusområdet Strategier för förvaltningen av vilt och fisk i fjällen är att studera hur vilt och fisk antingen kan utgöra en del i den lokala turistutvecklingen eller utgöra ett komplement till renskötseln är en av samförvaltningsdimensionerna

huruvida turismen bedrivs i samisk eller icke-samisk regi. Det ska inte tolkas som om den turism som bedrivs samisk regi inte bidrar till utvecklingen av den lokala turismen. Anledningen till att vi väljer att studera såväl samisk som icke-samisk turism är dels att det kan finnas olika förutsättningar för olika aktörer att bedriva jakt- och fisketurism, dels att det finns konflikter om vem som ska ha rätt bedriva verksamhet på den mark som staten gör anspråk på att äga eller förvalta. Den andra dimensionen som vi studerar är graden av inflytande över den resurs som man brukar med motpolerna statlig regi respektive enskild regi. I det senare fallet handlar det om en exklusiv form av företagande där den enskilde företagaren har stort inflytande över resursen. Företagaren har möjlighet att utestänga andra brukare av resursen. Motpolen till det exklusiva företagandet är den allmänna tillgång till resurserna som staten erbjuder via till exempel det statliga jaktkortet. Det är fullt möjligt att bedriva enskild turistverksamhet även på kronomarken, företagaren har däremot litet inflytande över resursen och kan inte utestänga andra från att nyttja den och även graden av exklusivitet är således låg. I skärningspunkten mellan de två dimensionerna ökar däremot inflytandet för samtliga parter. Det är vad man skulle kunna säga en stark form av samförvaltning till skillnad från fall som ligger längre bort från mitten.

Figur 1. Olika dimensioner av samförvaltning

De fall av samförvaltning som väljs ska analyseras med utgångspunkt från egenskaperna hos den fysiska omgivningen, de formella och informella regler som omger resursen, samt det omgivande samhällets egenskaper. Av de tre olika beslutsnivåer som kan identifieras med utgångspunkt från common pool resource-teori representerar fallen den operativa nivån, dvs. den nivå som reglerar det dagliga bruket av resursen. Den operativa nivån är emellertid beroende av den nivå där de kollektiva beslutreglerna fattas. Här regleras bland annat deltagande, policies och uppföljning. Den kollektiva nivån är i sin tur beroende av den konstitutionella nivån där de övergripande besluten kring ett system fastställs. (Ostrom, 1990, Dolšak & Ostrom, 2003)

I fokus för den statsvetenskapliga analysen är det således den institutionella ram inom vilken regler skapas för hur en resurs bäst förvaltas som ska studeras. Denna studie kompletteras sedan med biologiska och ekonomiska analyser av hur de olika förvaltningsformerna påverkar naturresurserna. Även om

den konstitutionella nivån, i det här fallet riksdagen och regeringen, fastställer de övergripande reglerna för fjälläna i Sverige är fjällförvaltningen uppdelad på fyra lään. Eftersom förvaltningen leds genom målstyrning finns ett visst utrymme för länsstyrelserna som ansvarar för fjällförvaltningen att anpassa förvaltningen efter de förutsättningar som finns i de olika länen. Förutom denna variation skiftar även den fysiska omgivningen i de olika länen, liksom ett antal kontextuella variabler som till exempel historik, bosättning, traditioner, etc. Variationer som kan påverka förutsättningarna för en hållbar utveckling av förvaltningen. Det optimala vore att finna fall i vart och ett av fjälläna, samt även fall där vi både kan studera jakt- och fiske.¹ Innan vi går in på kartläggningen finns det emellertid anledning att beröra de juridiska förutsättningarna att bedriva jakt- och fisketurism i samisk regi.

Fotnoter

¹ Eftersom det enbart finns en sameby i Dalarna, Idre sameby, vars förutsättningar att bedriva jakt- och fiske skiljer sig från de övriga samebyarna fokuseras i huvudsak fjälläna i de tre nordligaste fjälläna.

Jakt och fiske inom renskötsel- området

4

Samernas rätt till jakt och fiske utgör en del av renskötselrätten. Rätten innefattar såväl jakt och fiske för husbehov som för försäljning. Sameby eller medlem i sameby får däremot inte upplåta sin jakt- eller fiskerätt till utomstående. Rennäringspolitiska kommittén konstaterade därför att om samebyarna ska kunna bedriva annan näringsverksamhet, till exempel jakt- och fisketurism, med renskötselrätten som grund måste förbudet i rennäringslagen mot att upplåta rättigheter som ingår i renskötselrätten tas bort (Rennäringslagen §9 & 31). Kommittén konstaterade emellertid samtidigt att omfattningen av den jakt- och fiskerätt som ingår i renskötselrätten är oklar varför dessa rättigheter först måste klargöras innan det så kallade näringsförbudet eventuellt kan tas bort (SOU, 2001:101)

Även om samebyarna formellt sett inte kan bedriva jakt- och fisketurism i egen regi, i den meningen att byarna inte kan upplåta rättigheter, har det varit möjligt för enskilda sameby-medlemmar eller sammanslutningar av samebymedlemmar att med länsstyrelsens tillstånd via så kallade underupplåtelser erbjuda jakt och fiske på samebyarnas åretruntmarker. Under 1980-talet eller möjligen ännu tidigare etablerades därför ett antal sammanslutningar av samebymedlemmar antingen i form av traditionella föreningar eller som ekonomiska föreningar.

Kritik riktades emellertid mot dessa jakt- och fiskeföreningar och i samband med att den så kallade fria småviltjakten infördes rekommenderade regeringen i sin proposition att länsstyrelsens möjligheter att upplåta jakt och fiske via så kallade underupplåtelser borde avvecklas. Det skäl som låg till grund för regeringens rekommendation var bland annat att systemet med underupplåtelser ansågs ha fördyrat jakten i onödan men också omöjliggjort en samlad och effektiv marknadsföring (Prop 1992/93: 32. s. 146). Det beslut som sedermera fattades medger endast upplåtelser i undantagsfall. I och med detta begränsades samebyarnas möjligheter, via jakt- och fiskeföreningar, att upplåta jakt- och fiske. Fortfarande har emellertid föreningarna möjligheter att erbjuda guidning, försäljning av jakt- och fiskekort, matförsäljning osv.¹

Eftersom det enligt rennäringslagen är förbjudet för samebyar att bedriva annan verksamhet än renskötsel kan jakt- och fisketurism inom samebyarna bedrivas antingen inom ramen för till exempel en jakt- och fiskeförening eller i regi av enskild/a samebymedlem/mar.

Fotnot

¹ För en fördjupad analys av jakt- och fiskereformens konsekvenser se Ekenberg, Stefan, *The Power of Recognition, The Limitations of Indigenous Peoples*, 2000:14, Luleå: University of Technology

Förekomsten av jakt- och fiskeföreningar i fjällsamebyarna

5

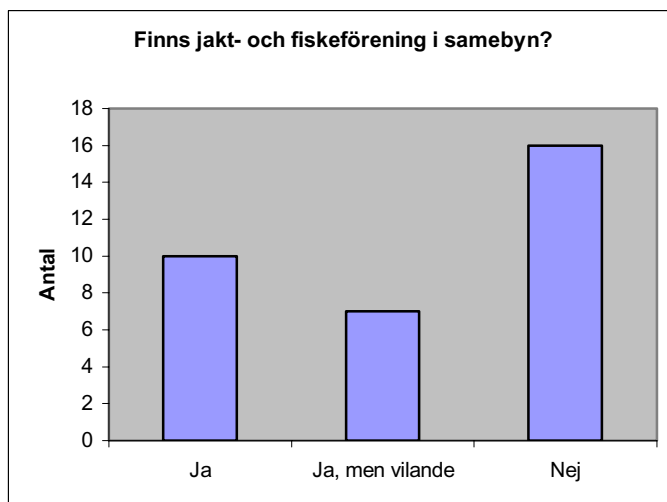
En jakt- och fiskeförening är som nämndes ovan en samslutning av medlemmar i en sameby vars huvudsakliga mål kan vara att bedriva jakt- och fisketurism. Det kan i undantagsfall ske genom så kallade underupplåtelse, men det kan också röra sig om till exempel uthyrning av stugor, båtar, jakt- eller fiskeguidning eller annat beroende på säsong.

Av de 33 samebyar som kartlagts i studien finns det, som figur 2 visar, jakt- och fiskeföreningar i 17 stycken dvs. i lite drygt hälften av fjällbyarna. Av dessa uppges emellertid sju vara vilande sedan 1993 då beslutet om den fria småviltjakten och fisket infördes.¹ Den eventuella verksamhet, till exempel jaktguidning, som bedrevs i föreningarna fram till och med 1993 upphörde och föreningarna lades på is i avvaktan på eventuella förändringar av regelsystemet. Det är således enbart i tio av samebyarna som det finns någon egentlig verksamhet i dessa föreningar. Ett par av samebyarna är emellertid på väg att bilda föreningar och ytterligare ett par funderar på att väcka liv i sina gamla vilande föreningar. Det rör sig främst om, som citatet nedan visar, fiske- och inte jaktturism.

"Ja det är på gång. Vi har en jakt- och fiskeförening - men den är vilande sedan 1993. Nu ska vi återuppliva föreningen men det gäller primärt fiske. Jakten däremot är kontroversiell - ingen vill guida med nuvarande system - enbart om vi får sköta det hela själva. Det handlar inte om någon storskalig verksamhet utan ett komplement till renskötseln" (intervju 31).

Många menar att eventuella beslut om att återuppta verksamheten i de vilande föreningarna är beroende av hur det treåriga försöksprojektet i Tässåsen utfaller, samt om projektet leder till att fler samebyar kan anamma den modell för småviltjakten som provas inom Tässåsen. Det projekt som Tässåsens sameby genomför i samråd med Länsstyrelsen, men också i samförstånd med Svenska samernas riksförbund samt Jägarförbundet Mittnorrland, innebär att samebyn via jaktföreningen Gihren administrerar småviltjakten i samebyn. Målsättningen med projektet är att minska konflikter mellan rennärings, ortsbor och besökande jägare samt att finna fungerande samverkansformer mellan myndigheter, rennärings och jägare.² Tässåsen kommer under projektperioden 2003-2006 att vara ensam återförsäljare av jakttillstånd inom samebyns marker.³ Projektet kan ses som ett sätt att öka det samiska inflytandet över det samebyarna betraktar som samiska resurser. Eftersom samtliga respondenter i den här kartläggningen uppger sig vara motståndare till det nuvarande systemet, dvs. den fria småviltjakten, förefaller pilotprojektet i Tässåsen ha väckt förhoppningar om ett ökat inflytande över jakten och fisket även i andra samebyar.

"Vi är motståndare till det system som vi har idag. Om det ska bli någonting måste vi veta om att det rör sig om samisk jakt och fiske. För att det ska hända någonting krävs mycket engagemang. Tässåsen ett pilotpro-

Figur 2. Antalet jakt- och fiskeföreningar i samebyarna.

Förekomsten av jakt- och fiskeföreningar i fjällsamebyarna

jakt - går det bra där kanske även vår sameby nappar på det” (intervju 16).

”Vi har inga planer för dagen. Vi har så högt tryck redan och det är så mycket upplåtet. Vi har fullt sjå med att hålla betesro. Men Tåssåsenmodellen tror vi på - med hjälp av den skulle man kunna kontrollera större områden och minimera störningarna” (intervju 10).

Även om det mot bakgrund av den här kartläggningen inte är möjligt att ange den exakta omfattningen av turistverksamheten, är den beskrivning som respondenterna ger av verksamheten att det, med några få undantag, handlar om småskalig turism.

Finns det då några skillnader mellan länen? Man skulle till exempel kunna anta att det finns ett positivt samband mellan ett stort antal renskötselföretag i en sameby och förekomsten av jakt- och fisketurism. Det som talar för ett sådant samband är att lönsamheten för det enskilda renskötselföretaget riskerar att sjunka ju fler renskötselföretag som finns inom en sameby varför det kan vara nödvändigt att komplettera renskötselföretag

med andra inkomstkällor. Eftersom det är betydligt fler renskötselföretag inom samebyarna i Norrbotten än i Västerbotten och Jämtland skulle det om tesen stämmer också förekomma fler jakt- och fiskeföretag i Norrbotten.⁴

I Västerbotten bedrivs någon form av jakt- eller fisketurism i hälften av länets sex fjällsamebyar. Här finns bland annat Ran och Grans samebyar i Ammarnäs representerade där ett projekt för alternativa former för upplåtelse av småviltjakt nyligen påbörjats.⁵ I Norrbotten förekommer jakt- och fisketurism i 40 % eller sex av de 15 samebyarna. Exempel på verksamhet i Norrbotten är fiskecampen Roustujávri som drivs av Lainiovuoma Jakt och fiskeförening och Girjas Adventures inom Girjas sameby.⁶ I Jämtland⁷ finns enbart en aktiv jaktförening. Att döma av hur jakt- och fiskeföreningarna fördelar sig mellan länen är sambandet mellan antalet renskötselföretag och andelen jakt- och fiskeföreningar relativt svagt. Om det bedrivs någon form av turism inom samebyarna förefaller det således snarare bero på andra faktorer än en stor andel renskötselföretag.

Fotnoter

- ¹ Riksdagen beslutade, trots protester från såväl samer som olika miljöorganisationer, i december 1992 att införa ett nytt upplåtelse-system för småviltjakt och handredskapsfiske i fjällen. Skälet till den nya ordningen var att jakten och fisket i fjällen, till skillnad från tidigare, skulle vara tillåtet och öppet för alla intresserade. Rådande tillståndsgivning och ansökningsförfaranden avskaffades varvid det med undantag för nationalparkerna blev möjligt att köpa dygns- och årskort i praktiskt taget hela svenska fjällområdet. Eftersom rätten till jakt och fiske inom renskötselföretagsområdet utgör en viktig samisk symbolfråga ledde förslaget till omfattande samiska protestaktioner, däribland en samisk hungerstrejk i Kiruna i samband med invigningen av Sametinget 1993.
- ² Även om försöksverksamheten är förlagd till Tåssåsen sameby, utgör projektet ett samverkansprojekt mellan samebyarna i Jämtland och Samernas Riksförbunds Jämtlandsprojekt.
- ³ För mer information se www.sapmi.se/ripjakt/
- ⁴ <http://www.rennaringsstatistik.scb.se>
- ⁵ Länsstyrelsen i Västerbottens län, Rennäring och markförvaltning, 2003-11-11
- ⁶ För mer information se www.rostujavri.com och www.girjasadventure.com
- ⁷ Här har även Idre sameby inkluderats trots att samebyn är belägen i Dalarnas län.

Jakt- och fisketurism i enskilda samebymedlemmars regi

6

En samebymedlem som vill bedriva jakt- och fisketurism inom samebyns område måste ha tillstånd för sin verksamhet. Formellt är det länsstyrelsen som är tillståndsgivande myndighet när enskild till exempel vill arrendera en sjö eller ett markområde. Länsstyrelserna i de tre länen brukar dock som regel höra berörd sameby innan tillstånd ges. Precis som i fallet med jakt- och fiskeföreningarna kan den enskilda verksamheten också vara inriktad på försäljning av mat, guidning eller uthyrning av stugor. I det avseendet krävs inte samma tillstånd som ovan.

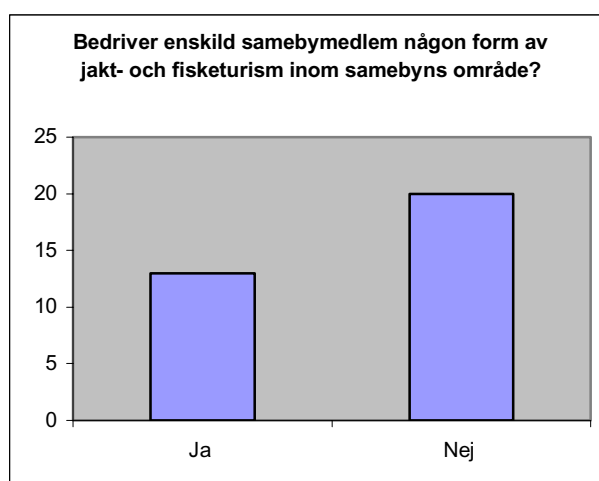
Kartläggningen visar också att samebyarna har olika inställningar till om jakt- och fisketurism överhuvudtaget ska kunna bedrivas av enskilda inom samebyarnas områden. En sameby, som sedan tidigare har dålig erfarenhet av enskildas verksamhet med störning för såväl renskötseln som älgjakt, menar att det är nödvändigt att den eventuella turistverksamhet som utvecklas inom byn ska bedrivas i kollektiv form för att på så sätt undvika missbruk och överutnyttjande av resursen.

“Nej, det kommer inte att ske i enskild form - ska det ske har vi bestämt att det ska ske i kollektiv form. Möjligen att de som ägnar sig åt detta kan få andel av vinsten. Anledningen till det är att risken för missbruk och överutnyttjande av resursen är alldeles för stor. Vi har erfarenhet av detta men det är svårt att ta tillbaka vatten som enskilda har arrenderat. Det finns också de som hyrt ut sina stugor till fågeljägare och på så sätt spolierat älgjakten för vissa inom samebyn” (intervju 30).

En annan sameby som är på väg att etablera fisketurism inom byn pekar också på dåliga erfarenheter men då inom andra byar där enskildas verksamhet har gått stick i stäv med respektive samebys åsikter. Den verksamhet som nu är under uppbyggnad ska därför uteslutande ske i samebyns regi (Intervju 31). Ett annat problem till följd av enskildas verksamhet, som lyfts fram i ett par av intervjuerna är att det kan skapa avundsjuka hos de övriga byamedlemmarna. Eftersom man betraktar samebyns marker som en gemensam resurs bör den också brukas gemensamt och avkastningen bör tillfalla byn. Lösningen är därför att jakten och fisket organiseras i samebyns regi men att enskilda samebymedlemmar anlitas för att utföra verksamheten (Intervju 2).

De flesta samebyar som har en uttalad åsikt i frågan menar emellertid att det inte utgör något större problem om enskilda samebymedlemmar arrangerar jakt- och fiske inom samebyns område. Eftersom de enskilda medlemmarna är väl bekanta med renskötseln kan störningar undvikas. En sameby menar också att det enbart är bra att näringslivet breddas så att alla inte är helt beroende av renskötseln eftersom dess lönsamhet kan variera relativt kraftigt över tid. Har man andra näringar att komplettera renskötseln med blir man inte lika sårbar för dessa svängningar (Intervju 25).

Om vi enbart ser till den jakt- och fisketurism som bedrivs i enskild regi förekommer det, som figur 3 visar, i 13 av de 33 byarna. I Norrbotten bedrivs turism i enskild regi i sex av fem-

Figur 3. Förekomsten av jakt- och fisketurism i enskild regi inom samebyarna.

Jakt- och fisketurism i enskilda samebymedlemmars regi

ton fjällsamebyar, i Jämtland i fyra av tolv byar och i Västerbotten i tre av de sex fjällsamebyarna.¹ Fortfarande rör det sig inte om någon omfattande verksamhet. Ofta handlar det, med ett par undantag, om något enstaka företag i dessa 13 samebyar. Undantagen är Saarivuoma och Tåssåsens samebyar där det finns mer än ett jakt- och fiskeföretag. I flera av företagen är inte heller jakten och fisket den huvudsakliga verksamheten. Det kan istället röra sig om till exempel hästturer, slädturer med hund eller att följa med i renskötselarbetet, däremot kan företagen erbjuda jakt men framförallt fiske om gästerna efterfrågar det.

Det visade sig inte finnas något starkt samband mellan antalet renskötsel företag i en sameby och förekomsten av jakt- och fiskeföreningar i samebyarna, detsamma gäller för jakt- och fisketurism i enskild regi. Däremot är det nästan uteslutande så

att om en jakt- och fiskeförening i en sameby bedriver turistverksamhet finns även turistverksamhet i enskild regi i samma by. Turistverksamheten är således koncentrerad till vissa byar medan det i dagsläget inte finns någon verksamhet i 16 av de kartlagda byarna. I en av dessa 16 byar håller man emellertid på att bygga upp någon typ av turistverksamhet, medan några av byarna uppger att de under vissa förutsättningar skulle kunna tänka sig att bygga upp någon form av verksamhet. De flesta av de kartlagda samebyarna ser förvisso de möjligheter som olika former av turistverksamhet kan erbjuda, men många upplever också en rad problem som hittills har förhindrat många från att utveckla turismen inom samebyn.

Fotnoter

¹ I en av samebyarna i Västerbotten har man överklagat länsstyrelsens upplåtelse av fiskevatten till en enskild medlem i samebyn.

Möjligheter och hinder vid etablerandet av jakt- och fisketurism i fjällen

7

Flera undersökningar har visat att efterfrågan på såväl jakt och fiske i Sverige är hög. Det gäller särskilt exklusiva och opåverkade marker och fiskevatten (se t.ex. Jaktturism i Sverige, Turistdelegationen, 2003). I det avseendet definieras ofta den mark och de fiskevatten som finns i fjällen i Sverige som en guldgruva (se t.ex. Länstidningen i Östersund, 030520). Även om de allra flesta av respondenterna anser att turistverksamhet är förknippad med vissa möjligheter för samebyarna eller för enskilda bymedlemmar verkar man inte betrakta resurserna som någon guldgruva. De flesta menar istället att renskötseln är den huvudsakliga sysselsättningen inom samebyarna, jakten och fisket kan däremot utgöra ett viktigt komplement till renskötseln. Det gäller särskilt för dem som inte klarar att försörja sig helt och hållet på renskötseln.

”Intresse finns då nöden inte har någon lag - Hälften klarar sig hyfsat på renskötseln men resten behöver ett komplement” (intervju 31).

Mot bakgrund av att renköttpriset sjunkit menar flera att behovet av att komplettera renskötseln med andra inkomstkällor kan komma att öka.

”Vi funderar på det men där vi befinner oss utgör nästan all mark naturreservat och det krävs särskilda tillstånd för att kunna bedriva någon verksamhet. Det krävs en hel del jobb med det och vi har inte hunnit ta tag i det och det har dessutom krockat med renskötseln. Vi är fullt sysselsatt med rennäringen. Det är tillräckligt lönsamt åtminstone än så länge - men med prisras och sänkt prisstöd och annat kanske vi måste tänka om” (Intervju 1).

En stor del av respondenterna framhåller också möjligheten att bättre kontrollera eller minimera störningar för renskötseln om jakt- och fisketurismen bedrivs inom ramen för en jakt- och fiskeförening eller i enskilda samebymedlemmars regi. Här åsyftas särskilt småviltjakten som många samebyar uppfattar som ett störningsmoment, dels för att man upplever att jägare inte tar hänsyn till fastställda regler, dels för att man anser att jakttrycket inom många områden är för högt.

”Eftersom vi tyvärr måste leva med beslutet från 1993 måste vi försöka styra upp det hela och helst ta kontrollen över det själva. Man kunde ju önska att det enbart gällde fisket och inte jakten. Det skulle i så fall innebära färre störningar och inga hundar” (intervju 32).

Några framhåller också att om inte samebyarna tar för sig på det här området är det alltid någon annan som ser möjlighe-

ten. Det är därför bättre att samebyarna själva tar hand om turismen för att på så sätt kunna styra över den, men även tjäna de eventuella pengar som den kan inbringa.

”Vi håller på och utbildar jaktguider för att någon fler i byn ska få inkomst. Annars är det alltid någon annan som tar hand om intäkterna det är bättre att vi gör det själva. Vi är och har varit ganska restriktiva här i byn. Min utgångspunkt är att jag fått någonting av mina förfäder och min uppgift är att förvalta detta så att mina barn kan ta över det. Därför kan jag inte skövla det eller ge bort det eller upplåta markerna till höger eller till vänster. Jag tror inte att samebyarna kan tjäna på detta utan det är enbart några stycken enskilda som kan göra det. Men vi ska prova i liten skala. Vi har dock problem med att länsstyrelsen sätter käppar i hjulet för vår verksamhet” (intervju 21).

Sammanfattningsvis är det således i huvudsak två fördelar med turism i samebyarnas regi som lyfts fram i intervjuerna. För det första att det skulle kunna komplettera renskötseln, och då särskilt för de som i dagsläget inte fullt ut kan livnära sig på den. För det andra skulle ökad kontroll över resurserna kunna minimera störningarna på renskötseln.

Att samebyarna i dagsläget enbart uppfattar ett fåtal fördelar med etablerandet av jakt- och fisketurism inom respektive by kan möjligen förklara att det förefaller vara få turismprojekt på gång inom byarna. På frågan om samebyn eller enskild medlem i byn planerar att utveckla någon form av jakt- eller fisketurism inom en snar framtid svarar, som figur 4 visar, enbart åtta av de 33 kartlagda byarna ja medan 13 svarar nej. De övriga menar, vilket nämndes ovan, att en eventuell turistsatsning i hög grad beror på om förutsättningarna för till exempel småviltjakten förändras. Här följer man således med stort intresse Tässäsenprojektet men även det projekt som dragits igång i Ammarnäs.

Om de flesta samebyar förefaller relativt eniga om vilka möjligheter turistverksamhet kan erbjuda är variationerna desto större när det gäller de problem som förhindrar samebyarna att bygga upp eller utveckla turistnäringen (se tabell 1 på nästa sida). Här kan man se vissa skillnader till hur man förhåller sig till jakt- respektive fisketurism. Som nämndes ovan är samtliga respondenter kritiska till systemet med fri småviltjakt. Om den fria småviltjakten slopades till förmån för något annat system där samebyarna hade större inflytande skulle det förmodligen innebära att fler kunde eller ville ägna sig åt jaktturism. Det fria handredskapsfisket som infördes samtidigt med den fria småviltjakten är det emellertid inte lika många som opponerar sig emot. Eftersom man anser att möjligheterna att bedriva jaktturism är små inriktar man sig istället i högre grad på fisket där samebya-

Möjligheter och hinder vid etablerandet av jakt- och fisketurism i fjällen

rna i någon mån uppfattar att man har större kontroll över fiskeresursen jämfört med jakten. Här kan man också som flera samebyar påpekar använda system som catch-and-release vilket är skonsammare mot fiskbeståndet, men också innebär att man kan tjäna pengar på samma fisk om och om igen. Något man inte kan göra på en skjutna ripa.

Utöver det som rör småviltjakten, vilket kan definieras som en ideologisk fråga, finns ett antal mer pragmatiskt inriktade frågor. Nio samebyar uppger till exempel att det är svårt att bedriva turistverksamhet eftersom det krockar med renskötseln. Renskötseln har förvisso sina mer och mindre arbetsintensiva perioder men det är inte alltid som dessa infaller samtidigt som turistsäsongen. Nästan lika många byar, åtta stycken uppger att man förmodligen skulle bedriva någon form av turistverksamhet om det bara fanns någon som drog igång verksamheten. Det saknas således eldsjälarna som vill och har tid att bygga upp, marknadsföra och etablera olika former av turism inom byarna. En sameby uppger att de hade förhoppningar att kvinnorna i byn, som inte är lika direkt involverade i renskötseln som männen, skulle vilja äta sig verksamheten. Ännu har emellertid ingen visat något större intresse (Intervju 12). Så här svarar tre av ordföranden på frågan om samebyn har planer på att utveckla någon form av jakt- och fisketurism:

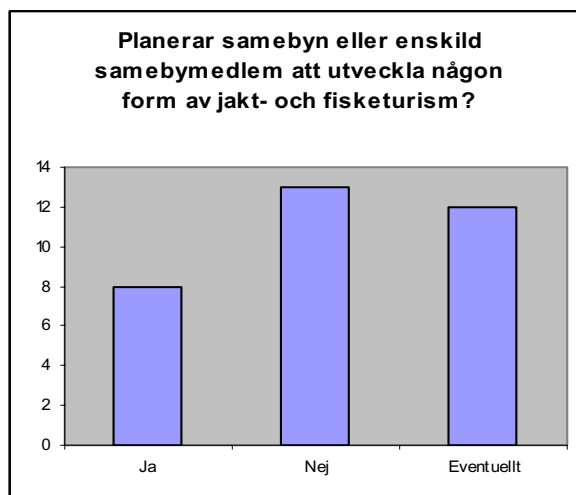
”Nej - inte i dagsläget, men vi borde utveckla det. Det finns mycket som vi inte tar tillvara på. En ren kan man slakta en gång men en turist kan du ”slakta” hur många gånger som helst” (intervju 3).

”Nej jag tror inte det. Det är alldeles för mycket jobb för lite pengar. Om det finns någon som vill satsa är det fritt fram - men eldsjäl saknas” (Intervju 8).

”Vi har planer på att utveckla, men det krävs en drivande person. Vi hade hoppats på kvinnorna i byn men det finns inget större intresse där heller” (intervju 12).

Fem av byarna pekar också på att det saknas infrastruktur för att det ska vara möjligt att bedriva turism. Det gäller inte enbart vägar eller flygplatser utan i lika hög utsträckning stugor, båtar etc. Eftersom resurser inom byarna, åtminstone i dagsläget, saknas kan man inte heller investera i det som behövs för att man skulle kunna starta någon form av verksamhet.

”Vi har diskuterat det med kommunen, vad gäller vissa sjöar, men vi saknar pengar och resurser att investera i anläggningar

Figur 4. Planer på turistutveckling inom samebyarna.

eller dylikt. Vår huvudsakliga verksamhet är renskötsel så det är en ekonomisk fråga” (Intervju 18)

Tre byar pekar också på att det skulle innebära ytterligare intrång i en miljö som redan nu är hårt belastad. En ordförande menar också att i dagsläget är renskötseln så starkt påverkad av skogsbruk, vattenkraft, rovdjur, forskning och turism att ännu mera turism skulle drabba renskötseln hårt (Intervju 22). Tre ordförande uppfattar inte turismen som särskilt lönsam, det handlar om alltför mycket arbete för lite och ingenting i inkomst. Några pekar också på att det inte finns någon tradition att bedriva turism, att man måste vara en speciell människa för att kunna hålla på med turister eller att den mark som samebyn förfogar över utgör skyddade områden vilket förhindrar byn från att nyttja markerna för eventuell turism. Att döma av den mångfald av hinder som samebyarnas ordförande uppfattar jämfört med de möjligheter som man ser med turismen utgör dessa rimliga förklaringar, förutom beslutet om den fria småviltjakten, till varför jakt- och fisketurismen inom samebyarna är så pass begränsad som den är i dagsläget.

Möjligheter	Hinder
<ul style="list-style-type: none"> ■ Ekonomiskt komplement till renskötseln ■ Störningar kan minimeras 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Fria småviltjakten ■ Krockar med renskötseln ■ Risk för överexploatering/alt. resurser saknas ■ Eldsjälarna saknas ■ Infrastruktur saknas ■ Ytterligare intrång ■ Ej tillräckligt lönsamt ■ Tradition att bedriva turism saknas ■ Länsstyrelsen motarbetar samebyar

Tabell 1: Upplevda hinder och möjligheter vid etablering av jakt- och fisketurism.

Sammanfattande slutsatser

8

Syftet med den här kartläggningen har varit att kartlägga förekomsten av jakt- och fisketurism i fjällsamebyarna i Sverige. Studien bildar underlag till valet av fall för vidare studier av strategier för jakt och fiske i fjällen inom ramen för FjällMistra. I kartläggningen har samtliga 33 fjällsamebyar deltagit. Turism inom samebyarna kan bedrivas dels via så kallade jakt- och fiskeföreningar, dels via enskilda samebymedlemmar.

Det är enbart i tio av de 33 kartlagda byarna som det finns aktiva jakt- och fiskeföreningar. I ytterligare sju byar finns föreningar men de är sedan den fria småviltjakten infördes vilande i avvaktan på en eventuell förändring av regelverket kring jakten och fisket.

Enskilda företag som drivs av samebymedlemmar förekommer i 13 av de 33 byarna. Dessa är ofta belägna i samebyar där det redan bedrivs någon form av turistverksamhet inom ramen för jakt- och fiskeföreningar. Det betyder att det i vissa samebyar inte bedrivs någon jakt- och fisketurism överhuvudtaget.

De möjligheter som samebyarnas ordförande uppfattar följer av turistverksamhet är dels turismen som ett ekonomiskt komplement till renskötseln, dels att turism i samisk regi kan minimera störningar för renskötseln.

Faktorer som förhindrar etablerandet av turism inom samebyarna är, förutom att man sedan 1992 inte längre kan upplåta jakt- och fiske för turism att det krockar med renskötseln, att det saknas eldsjälar, infrastruktur eller tradition att hålla på med turism. Några framhåller också att det är olönsamt och att det orsakar ytterligare intrång i en redan hårt trängd näring.

Sammantaget visar kartläggningen att den turism som bedrivs inom ramen för jakt- och fiskeföreningar, eller i enskilda samebymedlemmars regi är av relativt begränsad art. Det rör sig i huvudsak om ett fåtal föreningar eller företag och om småskalig turism. Kartläggningen visar på ett par möjliga förklaringar till varför så är fallet. Beslutet om den fria småviltjakten är en förklaring, andra är de problem som samebyarna upplever är fler än de möjligheter som förknippas med etablerandet av jakt- och fisketurism. Trots detta kan man säga att samebyarna befinner sig vid ett slags vägval. Beroende på vad den så kallade Ekströmska utredning om jakt- och fiskerätt i fjällen kom-

mer fram till och hur de olika förvaltningsförsök som nu provas i fjällen utfaller kan jakt- och fisketurismen i samebyarnas regi antingen bibehållas i nuvarande omfattning eller också utvidgas att gälla fler samebyar. Många samebyordförande förefaller en aning uppgivna inför framtiden och relativt pessimistiska till att några regeländringar ska komma till stånd medan andra är positiva och satsar redan nu på nya förvaltningslösningar.

Eftersom det i nuläget är relativt få samebyar eller enskilda samebymedlemmar som bedriver någon form av jakt- och fisketurism är det svårt att skapa ett metodologiskt korrekt urval för att kunna göra jämförelser mellan fallen. Det är till exempel endast i anslutning till ett par samebyar som man valt att bedriva turistverksamhet tillsammans med andra aktörer, dvs. i någon form av samförvaltninglösning. Dessa fall är givetvis intressanta att studera inom ramen för FjällMistra. Det finns emellertid också några exempel på enskilda samebymedlemmar som arrenderar en älvsträcka eller har tillgång till ett sjösystem. Även dessa kunde utgöra lämpliga fall. I övrigt bedrivs det i anslutning till några samebyar verksamhet under samma förutsättningar som andra aktörer i fjällen dvs. de har inte exklusiv tillgång till jakt- eller fiskeresursen. Även om den verksamhet som bedrivs i de olika samebyarna inte är exakt densamma och inte heller bedrivs i samma förvaltningsform är det i slutänden några samebyar som utmärker sig i förhållande till de övriga i så motto att det inom samebyarna bedrivs såväl jakt- som fisketurism. Om detta får utgöra grunden för valet av fall är det möjligt att hitta fall i vart och ett av de tre nordligaste fjällänen. Nyttjandet av resurserna på den operativa nivån, dvs. i samebyarna kan därmed utgöra studiens beroende variabeln. Oberoende variabler står därmed att finna i den omgivande kontexten och det institutionella ramverket som omger samebyarna. Eftersom dessa variabler varierar till följd av att till exempel den fysiska omgivningen skiftar eller att samebyarna ingår i olika län, öppnar det upp för möjligheter att studera konsekvenserna av olika beslut eller förvaltningssystem men även att bedöma risker för överutnyttjande.

Telefonintervjuer

Datum	Ordföranden/sameby
031107	Kristina Hotti, Könkämä
031117	Lars Labba, Lainiovuoma
031117	Per-Anders Nutti, Saarivuoma
031119	Lars Jon Allas, Talma
031125	Johan Pingi, Gabna
031123	Roger Blind, Leavas
031119	Ingemar blind, Girjas
031119	Per Gustav Nutti, Báste
031120	Bertil Pittsa, Sörkaitum
031118	Bertil Kielatis, Sirges
031124	Lars-Åke Spiik, Jákkákaska
031121	Nils Petter Paaval, Tuorpon
031120	Mikael Juuso, Luokta Mavas
031126	Sven-Anders Fjällås, Semisjaur-Njarg
031114	Leif-Anders Blind, Svaipa
031218	Anders Skum, Gran
031119	Olle Larsson, Ran
031120	Oleg Omma, Ubmeje
031120	Per-Henning Utsi, Vapsten
031111	Karin Baer, Vilhelmina Norra
031126	Leif Larsson, Vilhelmina Södra
031209	Tomas Kroik-Kristoffersson, Frostviken Norra
031230	Sture Åhren, Ohredahke
031219	Torbjörn Åhren, Rattevarie
040108	Anders Henrik Persson, Jingevarie
040128	Kjell-Ove Klemensson, Jovnevarie
031204	Jan Persson, Njaarke
031204	Mattias, Mattsson, Kall
031209	Lennart Blind, Handölsdalen
031209	Per-Erik Jonasson, Tåssåsen
031204	Magnus Rehnfeldt, Mittådalen
040122	Torbjörn Rensberg, Ruvhten Sijte
031222	Jörgen Jonsson, Idre

Referenslista

- Arnstein, Sherry R. , 1969, "A Ladder of Citizen Participation", *American Institute of Planners Journal*, 35:216-224
- Berkes, Fikret (ed). , 1989, *Common Property Resources. Ecology and Community-Based Sustainable Development*. London: Belhaven Press.
- Berkes, Fikret. , 1994, "Co-management: Bridging the Two Solitudes". *Northern Perspectives*, 22(2-3):17-21.
- Campbell, Tracy, 1996, "Co-management of Aboriginal Resources", *Information North*, 22(1), <http://arcticcircle.uconn.edu/NatResources/co-management.html>.
- De Paoli, Maria Luisa., 1999, *Beyond tokenism: Aboriginal involvement in archaeological resource management in British Columbia*. Graduate thesis, University of British Columbia. (<http://www.scarp.ubc.ca/thesis/depaoli/>)
- Dolšak, Nives & Ostrom, Elinor., 2003, *The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptation*. London: The MIT Press.
- Ekenberg, Stefan, 2000, *The Power of Recognition, The Limitations of Indigenous Peoples*, 2000:14, Luleå: University of Technology
- Jaktturism i Sverige 2003, Turistdelegationen
- Länsstyrelsen i Västerbottens län, Rennäring och markförvaltning, 2003-11-11
- Länstidningen i Östersund, 20030520
- Ostrom, Elinor, 1990, *Governing the Commons. The evolution of institutions for collective action*. New York: Cambridge University Press
- Ostrom, Elinor, 2002, *Governing the Commons*; Cambridge, Cambridge University Press,
- Pinkerton, Evelyn (ed)., 1989, *Co-Operative Management of Local Fisheries*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Rådelius, Christina, 2002, *Självstyre eller samförvaltning? Problem och möjligheter utifrån en studie av världsarvet Laponia*, 2002:57, Institutionen för Industriell ekonomisk och samhällsvetenskap, Avdelningen för Samhällsvetenskap, Luleå: Luleå Tekniska Universitet
- Regeringens Proposition 1992/93, s. 131-154
- Rennäringslagen (1971:437).
- SOU 2001:101, s. 308
- The Mountain Mistra Programme, Plan for Phase 2, Possibilities and limitations in the mountain region
- www.sapmi.se/ripjakt/
- www.girjasadventure.com
- www.rennaringsstatistik.scb.se
- www.rostujavri.com
- www.sapmi.se/ssr/samebyn.html

Bilaga 1. Intervjumanual

Bedrivs det inom samebyn eller i anslutning till samebyn någon form av jakt- eller fisketurism?

Om ja, i vilken form?

Bedriver enskild samebymedlem någon form av jakt- och fisketurism?

Om ja – hur har avtalet med samebyn utformats? Vilka åtgärder har vidtagits för att förhindra överutnyttjande.

Planerar man att utvidga verksamheten?

Om nej – planerar samebyn eller någon i samebyn att starta någon form av turistverksamhet?

Jakt- och fiske? Annan verksamhet?

Om, ja i vilken form – enskild/föreningsregi?

Om nej – varför

Vilka hinder respektive möjligheter är förknippade med jakt- och fisketurism?

Denna rapport är den sjätte i FjällMistras rapportserie (ISSN 1652-3822). Tidigare utgivna rapporter i serien är:

1. Zachrisson, Anna. *Co-management of Natural Resources; Paradigm Shifts, Key Concepts and Cases*. March 2004.
2. Strömberg, David. *Sammanhållning i rovdjurspolitiken; En policyanalys av partiernas och intresseorganisationernas inställning till rovdjur*. Uppsats för D-seminariet i statsvetenskap. Augusti 2004.
3. Persson, Jens, Zachrisson, Anna, Sandström, Camilla, och Ericsson, Göran. *Lokal förvaltning av stora rovdjur; En kunskaps-sammanställning*. September 2004.

Samtliga rapporter, plus andra skrifter utgivna av FjällMistra, finns tillgängliga som pdf-filer under rubriken "publikationer" på FjällMistras hemsida:

www-fjallmistra.slu.se

Layout samtliga rapporter:

Anders Esselin, forskningskommunikatör FjällMistra.

E-post: anders.esselin@szoek.slu.se

Forskningsprogrammet FjällMistras arbete ska resultera i ett effektivare mångbruk av naturresurser i fjällområdet. Målet är att ta fram kunskap och planeringssystem som kan bidra till en långsiktigt hållbar utveckling i fjällen och som kan bidra till att de konflikter som finns mellan olika naturresursanvändare i fjällen blir lättare att hantera.

FjällMistra är ett av ett 20-tal stora forskningsprogram inom Mistra (Stiftelsen för miljöstrategisk forskning).

